

УДК: [811.161.2+811.111]’367’362

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-69-4-145-151>

Новікова Ольга Олександрівна,

кандидат філологічних наук

(Донецький юридичний інститут, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8498-1736>

Пономаренко Катерина Вікторівна,

кандидат філологічних наук

(Донецький юридичний інститут, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3149-1047>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВСТАВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Уживання вставних конструкцій у текстах юридичного дискурсу є необхідним не лише для виразності повідомлення, а й для смислової цілісності, що забезпечується за рахунок об'єднання всіх частин тексту навколо однієї теми. З їхньою допомогою реалізуються такі категорії тексту, як зв'язність, модальність, послідовність і членування. У статті подано порівняльну характеристику вставних конструкцій у комунікативно-прагматичній організації сучасного юридичного дискурсу української та англійської мов, зумовлені вживанням різних типів вставних конструкцій, встановлено способи структурно-граматичного й функціонально-стилістичного врізноманітнення вставних слів і словосполучень. Аналіз фактичного матеріалу щодо вживання вставних слів та словосполучень у юридичному дискурсі засвідчив, що вони слугують засобом реалізації кількох комунікативно-прагматичних функцій: функції текстової зв'язності, акцентно-стверджувальної, акцентно-гіпотетичної та оцінної.

Ключові слова: вставні конструкції; функції; модальність; сучасний юридичний дискурс.

Одним із способів реалізації деагентивності й іменного характеру викладу юридичної думки є використання вставних одиниць.

Вставні конструкції – це такі форми, які введені до складу речення на семантико-комунікативному рівні з метою вираження ставлення мовця до повідомлюваного з погляду його ймовірності/неймовірності, способу оформлення думок, активізації співрозмовника тощо. За допомогою заздалегідь відомого змісту, вкладеного в їхню форму, вставні одиниці зумовлюють ставлення реципієнта до почутого або побаченого. Зазначені конструкції становлять предмет уваги лінгвістів, деякі аспекти цього мовного явища на сьогодні є цікавими для порівняння на матеріалі різних мов.

У сучасній лінгвістиці наявна доволі стала класифікація вставних конструкцій, які докладно проаналізовано в працях І. Вихованця [1], П. Дудика [2], А. Загнітка [3], Г. Козачук [4], Б. Кулика [5], А. Мамалиги [6], І. Слинька [7], С. Шевчук [8], К. Шульжука [9] та інших мовознавців. Однак недослідженими залишаються питання структури й специфіки функціонування вставних конструкцій в українському й англійському юридичному дискурсі, їхня порівняльна характеристика.

Метою статті є порівняльний аналіз структурних і функціональних особливостей вставних одиниць у юридичному дискурсі української та англійської мов. Для досягнення мети необхідно вирішити такі **завдання**: з'ясувати структуру, семантику вставних одиниць, установити їхні функціонально-стилістичні особливості в юридичних текстах.

Одну й ту саму думку можна передати різними словами і способами, актуалізуючи ті вставні слова, словосполучення й речення, які автор виділяє як ключові. Проте фрагмент пізнання слухач виводитиме все ж на основі ключових понять, які вкладені у вставні одиниці. Результативність розуміння залежить також від інтелектуальних можливостей і вмінь реципієнта, його навичок виділяти в тексті опорні лексеми, які є носіями основного змісту тексту. Якість сприйняття залежить також і від обізнаності реципієнта з тією проблемою, яка висвітлюється. Маючи різне екстралінгвістичне підґрунтя, вставні конструкції в юридичних текстах виконують неоднорідні завдання й реалізують різні комунікативні настанови.

Для успішного виконання завдань правником у процесі формування його мовленнєвої майстерності, творення правничого дискурсу одним із основних є вплив на аудиторію. З цією метою в юридичних текстах активно вживають вставні одиниці, що виражають ступінь вірогідності повідомлюваного. Найчастіше трапляються конструкції, що виражають так звану констатаційну модальність, на позначення впевненості щодо об'єктивності наведених фактів (передається словами на зразок *безперечно, безумовно, розуміється, певно, звичайно, справді* тощо), пор.: *Безперечно, судовий процес є найбільш ефективним засобом захисту прав і свобод людини, що потребує чіткої деталізації пов'язаних із ним процедур, а також їх неухильного дотримання*; *Звісно ж, зазначена помилкова кваліфікація є вигідною для злочинців: у ч. 3 ст. 354 передбачено максимальне покарання до двох років позбавлення волі без додаткового покарання...*; *Безумовно, в умовах сьогодення питання віднесення дружби в соціальних мережах до однієї з підстав для виникнення конфлікту інтересів є надзвичайно цікавим та актуальним, але на різних етапах розвитку суспільства правильна відповідь на нього може бути діаметрально протилежною*.

Подеколи в юридичних текстах трапляються конструкції, що виражають гіпотетичну модальність, на позначення можливої об'єктивності наведених фактів (передається словами на зразок *очевидно, можливо, може, мабуть, здається* тощо), пор.: *Вочевидь, суд не наважується самостійно вирішувати питання стосовно інших осіб, які також одержують «хабаря» за дії, що тягнуть правові наслідки (та осіб, які його надають); Мабуть, правозастосовники, які припускаються такої помилки, не чітко розуміють поняття службової особи (незважаючи на те, що відповідні визначення містяться у ст. ст. 18 та 364 КК України, причому є доволі усталеними – за бажання в них можна добре розібратися)*. Утім такі конструкції не є дуже поширеними в юридичному дискурсі, адже роботу правника характеризують високими вимогами до точної відповідності прийнятих ним рішень чинному законодавству. Усі синтаксичні одиниці представленої семантичної групи реалізують прагматичну акцентно-стверджувальну функцію, яка дає змогу найбільш повно реалізувати комунікативні задуми правника – не лише подати інформацію, але й довести її істинність, вплинути на розум та почуття громадянина.

В англійському юридичному дискурсі вставні конструкції з констатаційною модальністю, що виражають впевненість в об'єктивності наведених фактів, на зразок: *certainly, undoubtedly, no doubt, surely, obviously, indeed, definitely, probably* (у значенні «вірогідно») тощо наявні, але не є частотними: *No doubt, he would observe to himself, the existing Confederation must contain the most explicit provisions against military establishments in time of peace; and a departure from this model, in a favorite point, has occasioned the discontent which appears to influence these political champions; This was frequently the case, in respect to the first object, in the course of the late war; and this mutual succor is, indeed, a principal end of our political association; From this cause, probably, proceed the fears and apprehensions of some, that the President and Senate may make treaties without an equal eye to the interests of all the States.*

Під час опрацювання англomовного фактичного матеріалу було з'ясовано, що вставні конструкції на зразок *maybe, perhaps, possibly, probably* (у значенні «можливо») – в англійській мові в юридичних текстах не вживають, оскільки вони притаманні переважно розмовному стилю.

Другою за частотністю вживання в українськомовному юридичному дискурсі, (а в англomовному – першою) й надзвичайно різноманітною щодо семантичного наповнення її компонентів є група вставних конструкцій, що вказує на зв'язок думок, послідовність викладу чи його завершення (передається словами на зразок *по-перше, по-друге, між іншим, до речі, втім, однак, отже, значить, словом, таким чином, виявляється власне кажучи, зрештою, до речі, між іншим* тощо), пор.: *До речі, поряд із зобов'язанням Сторін Конвенції щодо загального підвищення обізнаності та навчання з питань, пов'язаних із запобіганням насильству і забезпеченням рівності (ст. ст. 13, 14 Конвенції), Рада Європи вказує на необхідність підготовки відповідних спеціалістів; Отже, слід визначити перспективні напрями, які б сприяли імплементації положень Стамбульської конвенції та забезпеченню їх дієвості в Україні; Між іншим, наявна інформація про злочинність не забезпечує повноти інформації про потерпілих осіб, а також про відносини між правопорушником і потерпілим.* За допомогою таких одиниць можливо виразити підкреслену логічність, зв'язок між реченнями, частинами тексту, підкреслити найбільш значущі частини, підсумувати тощо. Порівн.: *For example, many of the countries offering children for adoption by prospective U.S. parents are not subject to the same standards or regulations; Finally, scholars have failed to find conclusive evidence that an educated police officer performs their job better than those with less education; As mentioned above, Breci (1997) found numerous officers who aspired to take additional college courses in the future; Notwithstanding, therefore, the doubts I have expressed, as to the essentiality of trial by jury in civil cases to liberty, I admit that it is in most cases, under proper regulations, an excellent method of determining questions of property; and that on this account alone it would be entitled to a constitutional provision in its favor if it were possible to fix the limits within which it ought to be comprehended.*

Вставні слова на зразок *по-перше, по-друге, по-третє* репрезентують одну з найголовніших ознак юридичного стилю – аргументованість. Водночас вони допомагають авторам розв'язувати прагматичні завдання: логізувати текст, надавати йому стрункості, оформлювати перебіг міркувань, акцентувати на найважливіших моментах повідомлюваної інформації тощо, пор.: *По-перше, застосування територіального принципу організації діяльності органів прокуратури України в частині нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування сьогодні неможливе з огляду на положення ст. 221 КПК України; По-друге, для підрозділів, що здійснюють нагляд за дотриманням законів під час досудового розслідування, враховуючи запроваджені реформи кримінального процесуального законодавства, застосування територіального принципу є неефективним через відсутність предметного розподілу кримінальних правопорушень (за категоріями правопорушень) між працівниками; По-третє, спостерігається нерівномірне навантаження на прокурорів прокуратур різних рівнів.*

Згадані синтаксичні конструкції в юридичних текстах виражають не лише числову послідовність думок, а й ступінь їхньої важливості, певної значущості. Як зазначає В. Виноградов, такі компоненти «визначають не лише місце якогось пункту в низці перерахованих, але й містять його оцінку, його суб'єктивну кваліфікацію» [1, с. 135]. В англійському юридичному дискурсі в такому значенні вживають аналогічні конструкції: *First, the questionnaire contained seven demographic items formatted in several levels of 47 measurement; Conversely, the career-related competencies which police officers rated 57 as least important included knowledge of institutional corrections, knowledge of forensic science, understanding theories of criminal behavior and knowledge of community corrections; First and foremost, states have a variety of requirements that make a child eligible for adoption; There are three observations, however, which ought to be made on this head: first, a great proportion of the instances*

were either immediately produced by the necessities of the war, or recommended by Congress or the commander-in-chief; secondly, in most of the other instances, they conformed either to the declared or the known sentiments of the legislative department; thirdly, the executive department of Pennsylvania is distinguished from that of the other States by the number of members composing it.

Вставні одиниці цієї семантичної групи слугують актуалізаторами прагматичної функції текстової зв'язності, спричиненої комунікативними потребами вказувати на хід думок автора, їхню послідовність, на взаємозалежність між сусідніми висловленнями, коментувати, доповнювати, узагальнювати сказане, увиразнювати структурні, логіко-семантичні зв'язки між частинами висловлення відповідно до авторського задуму [10, с. 104].

Активними щодо функціонування в українськомовному юридичному дискурсі є вставні одиниці, що вказують на джерело повідомлення (на зразок *за словами, на мою думку, на думку (чию?), як то кажуть, мовляв, як свідчить, як повідомили* тощо). У зазначеній семантичній групі кількісно переважають конструкції на позначення джерела повідомлення з прийменником *на*, які вживають зазвичай або на початку, або всередині речення, пор.: *На нашу думку, у відкритих переліках між конкретизувальними та узагальнювальними термінами більш доречно вживати сполучники «або», «чи»*; *На думку законодавця, обмежувальні заходи, юридична природа яких наразі активно піддається науковому аналізу, є додатковим заходом, що сприятиме припиненню протиправної діяльності та відновленню порушених прав і свобод потерпілої особи*; *На думку В.М. Бевзенка та Р.С. Мельника, компетенція крім прав та обов'язків суб'єкта публічної адміністрації передбачає ще й його функції та відповідальність*; *Окрім того, стаття, на нашу думку, не повинна містити більше одного відкритого переліку*. Такі словосполучення не лише конденсують у собі зміст цілого речення, а мають ще й окремий додатковий зміст, який перебуває за межами змісту основного речення.

Різновидом вставних одиниць цієї семантичної групи, також послідовно вживаних у юридичному дискурсі, є конструкції, які мають форму підрядного речення зі сполучником *як*, пор.: *Як влучно зазначають Бандурка О.М. і Тищенко М.М., дисциплінарне провадження можна визначити як сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини у зв'язку з правозастосовною діяльністю щодо розв'язання питання про дисциплінарну відповідальність...*; *Як зазначав В. Даневський, «...значна кількість закритих кримінальних проваджень є недоліком кримінального провадження, явищем несприятливим для правосуддя»*; *Як наголошує О.Р. Ратінов, через наближення загрози покарання, зміну життєвих умов та процесуальної обстановки, накопичення викривальних доказів, посилення чи послаблення емоційних переживань, придбання знань та досвіду, якими людина раніше не володіла, зростання сторонніх впливів безперервно переосмислюються аргументи за та проти обраної позиції, змінюється також думка про те, які показання для неї краці*; *Як свідчить довідник Ради Європи, Стамбульська конвенція – революційний документ*; *Також, як слушно зауважив Вапнярчук Н.М., дисциплінарну відповідальність слід розглядати в двох аспектах...* Такі конструкції виконують у юридичних текстах функцію вставного повідомлення. Вона має перевагу з погляду впізнаваності вставного компонента, його мобільності: зміст вставного компонента може бути висловлений не лише в процесі основного повідомлення, а й мати випереджувальний характер [11, с. 9]. Зазначені конструкції є поширеними в юридичному дискурсі, оскільки «тяжінють» до його стандартів (точність, логічність, достовірність, зв'язаність тощо).

Водночас в англomовному дискурсі таке значення передається в основному в межах основної предикативності, порівн.: *Levinson (1978) explored the critical role our personalities play in each stage of our lives as we interact with others; The author demonstrated how challenges and creative change at each stage (twenties, thirties, forties, etc.) help us grow into our full potential; Kay and Wallace (2010) explored mentorship in the careers of young professionals and found that those with one or multiple mentors obtained more diverse rewards in their professional careers* і подібні. Або ж, найчастіше, стосуються власних роздумів автора:

For my own part, at every new view I take of the subject, I become more convinced of the reality of the obstacles which, we are authoritatively informed, prevented the insertion of a provision on this head in the plan of the convention; As mentioned above, Breci (1997) found numerous officers who aspired to take additional college courses in the future.

Вставні конструкції, які вказують на джерело повідомлення, у сучасних українських юридичних текстах виконують прагматичну адресно-марковану функцію: дають змогу авторові, покликаючись на інше джерело, підвищувати рівень правдивості інформації, погоджувати власну думку з думкою компетентного джерела, знижувати категоричність висловлення, спонукати адресата до прийняття авторської позиції. Водночас, у текстах англомовного юридичного дискурсу перевагу надають повідомленню про чиїсь погляди як факт дійсності, не пов'язуючи їх з власними в межах одного речення.

Вставні компоненти, що виражають емоційний стан мовця, його почуття (*на лихо, на горе, на жаль, на біду, на радість, як на гріх, на диво* тощо), є найменш уживаними в юридичних текстах, адже мова правника має покладатися на факти, а не на емоції. Проте подеколи можна простежити поодинокі випадки вживання таких словоформ із метою підсилення емоційного ставлення мовця до змісту висловленого, пор.: *Тому, на жаль, немає однозначного формулювання назви цього суб'єкта; Попередні законодавчі норми, що регулювали окремі заходи, спрямовані на захист осіб, які постраждали від домашнього насильства, на жаль, застосовувались недостатньо мірою, що, цілком зрозуміло, зводило нанівець їх корисний потенціал.* Такі вставні конструкції є прагматично спрямованими, адже володіють потужною потенційною спроможністю відтворювати змістовно-концептуальну інформацію, що має на меті повідомити слухачеві індивідуально-авторське розуміння відношень між явищами, дати їм позитивну чи негативну оцінку передати афективний стан суб'єкта, посилити загальний заряд емоцій, уже наявних у висловленні [12, с. 10].

Так само рідко вживаються подібні конструкції і в англійських юридичних текстах: *Unfortunately, the current study could not determine whether respondents dropped out of college to begin their career, or alternately, have taken college courses since becoming employed in their current positions; Unfortunately, Carmen et al. (2006) did not focus on whether officers holding degrees from different academic majors varied regarding their perceived value of higher education attainment in general.*

Останні дві групи вставних конструкцій (на позначення характеру висловлення, способу передачі думки, типу її оформлення (*так би мовити, іншими словами, власне кажучи, сказати по правді, правду кажучи* тощо) та такі, що передають звернення до співрозмовника й уживаються з метою привернення уваги читача (слухача) (*даруйте, вибачте, пам'ятаєте, відчуваєте, бачиш, чуєш, зверніть увагу* тощо) не поширені в юридичному дискурсі, оскільки вони «тяжіють» до «простої» мови, пор.: *Іншими словами, адміністративні провадження, стадії адміністративного провадження складають чітку, послідовну структуру, яка характеризує адміністративний процес як чітко визначену, послідовну, нормативно-закріплену систему дій.*

У подібній функції в англомовному юридичному дискурсі вживають: *Even so, verbal force can be abused and is not always warranted in an encounter with suspects; Thus, it is very important that officers use this discretion wisely and professionally; As such, this is an important potential recruiting pool for colleges, who should make an attempt to increase the accessibility of their courses for those with full-time jobs.*

Висновки. Активне використання вставних конструкцій у юридичному дискурсі аналізованих мов зумовлено комунікативними та стилістичними потребами його побудови. Комунікативно-прагматична природа вставних одиниць як невід'ємних компонентів тексту активізує процес формування думки та сприяє реалізації задумів авторів-правників. Специфіка добору зазначених синтаксичних конструкцій залежить від індивідуального стилю автора, його думки стосовно тієї чи іншої проблеми, що зумовлює вибір мовних засобів для аргументації. Проаналізований фактичний матеріал щодо вживання вставних одиниць у юридичному дискурсі дав змогу зробити висновок про те, що вставні конструк-

ції, які вказують на джерело повідомлення, є активно вживаними в українських юридичних текстах і майже відсутні в англійських.

Вставні компоненти, що передають звернення до співрозмовника й уживані з метою привернення уваги реципієнта не властиві англійському юридичному дискурсу порівняно з українським. В обох мовах аналізовані одиниці виконують такі комунікативно-прагматичні функції: функцію текстової зв'язності, акцентно-стверджувальну, акцентно-гіпотетичну, оцінну. Перспективним напрямом дослідження є більш детальне вивчення прагматичних аспектів вставних одиниць у текстах юридичного спрямування різних мов.

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
2. Дудик П., Прокопчук Л. Синтаксис сучасної української мови : підручник. Київ : «Академія», 2010. 384 с.
3. Загнітко А. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.
4. Козачук Г. Українська мова: Практикум : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Вища шк., 2006. 414 с.
5. Кулик Б. Курс сучасної української літературної мови. Ч. 2. Синтаксис. Київ : Рад. шк., 1961. 284 с.
6. Мамалига А. Рівні текстового виокремлення вставних і вставлених конструкцій (на матеріалі газет). *Вісник Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка*. Серія : Журналістика. Київ, 1997. Вип. 4. С. 239–248.
7. Слинко І., Гуйванюк Н., Кобилянська М. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ : Вища шк., 1994. 670 с.
8. Шевчук С., Кабиш О., Клименко І. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник. Київ : Алерта, 2011. 554 с.
9. Шульжук К. Синтаксис української мови : підручник. Київ : «Академія», 2004. 408 с.
10. Грицина В. Роль елементів інфраструктури речення в структуруванні висловлень у публіцистичному тексті. *Південний архів (філологічні науки) : Зб. наук. праць*. Херсон, 1999. Вип. 5–6. С. 98–104.
11. Галена Н. Семантико-синтаксическая структура предложений гипотетической модальности в современном украинском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Київ, 1990. 18 с.
12. Онищенко І. Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2005. 20 с.

Новикова Ольга Александровна,

кандидат филологических наук

(Донецкий юридический институт, г. Кривой Рог)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8498-1736>

Пономаренко Катерина Викторовна,

кандидат филологических наук

(Донецкий юридический институт, г. Кривой Рог)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3149-1047>

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ВСТАВНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В ЮРИДИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ УКРАИНСКОГО И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКОВ)

В статье рассмотрены особенности функционирования вставных конструкций в украиноязычных и англоязычных юридических текстах. Представлена сравнительная характеристика вставных конструкций в коммуникативно-прагматической организации современного юридического дискурса украинского и английского языков.

Ключевые слова: вставные конструкции; функции; модальность; современный юридический дискурс.

Novikova Olga,
PhD in Philology
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8498-1736>

Ponomarenko Kateryna,
PhD in Philology
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3149-1047>

FEATURES OF FUNCTIONING OF INTRODUCTORY STRUCTURES IN LEGAL DISCOURSE (ON MATERIAL OF UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES)

The use of introductory constructions in the texts of the legal discourse is necessary not only for the expressiveness of the message, but also for the meaning of integrity, provided by combining all parts of the text around one topic. They implement such categories of text as connectivity, modality, consistency and division. The article presents a comparative characteristic of parenthetical constructions in communicative-pragmatic organization of modern legal discourse of Ukrainian and English languages, caused by the use of different types of parenthetical constructions, defines ways of structural-grammatical and functional-stylistic diversity of introductory words and phrases. The analysis of the actual material on the use of introductory words and phrases in the legal discourse showed that they serve as a means of implementing several communicative-pragmatic functions: the functions of textual connectivity, accent-affirmative, accent-hypothetical and evaluative. In legal texts, parenthetical units are actively used, expressing the degree of reliability of the reported. They indicate the connection of thoughts, the sequence of presentation or its completion, by serving as actualizers of the pragmatic function of textual connectivity. In the Ukrainian language legal discourse, in contrast to the English language one, parenthetical units that indicate the source of the message are active. In both languages introductory units expressing the emotional state of the speaker and his feelings are not frequently used.

Key words: *parenthetical constructions; functions; modality; modern legal discourse.*

Надійшла до редколегії 12.12.2019